

Irodalom

Orbán György: „...Mit jelent az itt, Szekszárdon, hogy valaki lapról játssza Beethovent”

📅 2021-04-25 📍 Bene Zoltán 📖 Baka István, költészet, Orbán György, Szeged, Szeged-Szekszárd, Szekszárd

Baka István emlékére

Rajongok Szegedért.

És rajongok Szekszárdért. A szülővárosom.

És Baka István szülővárosa is.

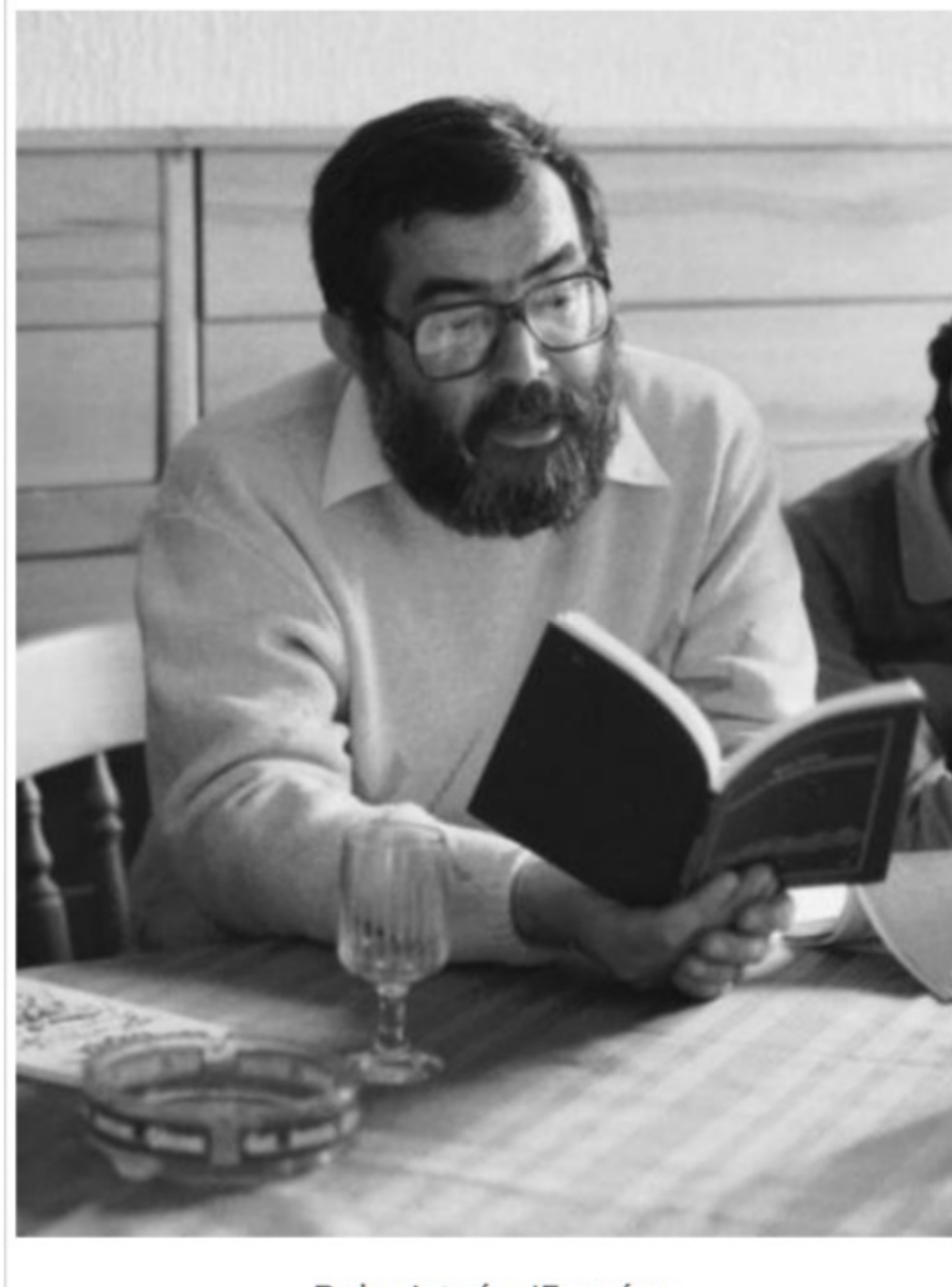
Mindkét rajongásomat neki köszönhetem.

Szekszárdon, a Rákóczi és a Széchenyi utca találkozásánál volt valaha egy órásműhely. Ha az ember – s főképp, ha gyerek – betért a műhelybe, a varázslat birodalmában érezhette magát: az ezer meg ezer óra ketyegése, pengése, az óraláncok kattogása, a millió számlap, a kakukkos órák csűrű-csavart, barokkos házainak látványtengere magába szippantotta a gyakran kíváncsiskodó, tátott szájú aprónépet. Az igazi csemege azonban a bolt kirakatában mindig ott álldogáló különleges vekker volt: a számlapján egy fehér fejkötős néger mosónő hajlongott valami mosóteknő vagy dézsa fölött folyamatosan az óra tiktakkjára. Ha arrafelé járt a gyermekember, lehetetlen volt, hogy ne szaladjon oda egy pillanatra kiszakítva magát a mérhetetlenül sűrű utcák, sáros közök lószar szagú bágyadtságából.

De nem ez volt az egyetlen varázslat a városban. Ott volt például a Bolond Mici. Valójában egyikünk sem tudta, ki ő. Ahogy a különös idős hölgyre emlékszem, magas volt, szikár, hegyes orrú és állú, a 30-as, 40-es évek filmdivatja szerint öltözködött. Jellegzetes kis kalapját szemébe húzva, mindig a földet nézve, kis táskáját lóbálva, enyhén riszáló tipegéssel rótt a főutcát. És folyamatosan beszélt magában. Aki találkozott vele, azt valami félelemmel vegyes kíváncsiság fogta el e másik dimenzióból itt maradt vagy tán ide csöppent jelenés láttán. Mindenki más-más történetet tudott róla: ahogy emlékszem, leginkább az tartotta magát, hogy háborúban elesett néhai kedvesét várta nap, mint nap megállt idejével, márvánnyá merevült világával.

Varázslat volt ő is és még sokan mások: Kalács, a púpos, mindig mosolygó kis emberke, a rokkantszékes trafikos, de varázslat volt a régi Korzó a Sörkerttel, a cukorkabolt a városközpontban, a sétakert a sarkán álldogáló gesztenyesütővel, a vasúti fasor végén a Mutschenbacher sirköves kerítésdrótok közé zárt rengeteg, semmibe révedő, porlepte-esőverte kőangyala.

Varázslat, amely mára eltemetett, s melyből csak az emlékezet meg-megcsaló, megszépítő filmkockái villantanak elő egy-egy lényegtelennek látszó, ám a valaha itt élőknek mégis zsigereig hatoló mozzanatot.

Baka István (Forrás:

<https://www.delmagyar.hu/szegedes-kornyek/baka-istvan-a-halhatatlanokkozott-1595137/>)

A kilencvenes évek legelején a megyei könyvtárban dolgoztam Szekszárdon. Ott a kollégák mindenkit pertunevükön emlegettek, ami indokolt is volt, hiszen itt minden emberfia ismerőse mindenkinek, s ha még ma nem is, biztos lehetsz benne, hogy holnap már az lesz, főképp, ha hasonló körökbe jársz. *Baka Pistát* is mindenki ismerte, a könyvtáros hölgyek javarészával egyívású is volt, s ebből következően osztály-, évfolyam- vagy iskolatársa.

Egy ilyen kisváros-nagyfaluban az itt élők ősidők óta kétféleképp tudhatnak egymásról: vagy személy szerint vagy az alapján, ki kinek fia-lánya – de olyan, hogy ismeretlen, nincs. Baka Pistát így már évek óta ismertem, pontosabban azt tudtam róla, hogy ő a BHG-s nyugdíjas kollégám, Baka Pista bácsi fia, aki *persze elköltözött innen*, ismert költő lett Szegeden. Persze, hiszen innen mindenki elkötözik, akiben túlnő a tehetség egy ilyen kis porfészek határain, s válik másutt, más város dicsőségére neves alkotóvá.

Suttyó, hátulgombolós mű-entellüktelként a verseit addig nem nagyon olvastam, prózai műveiről nem is beszélve. Az a kevés, ami a kezembe (és meglehetősen sekélyes érdeklődésem elé) került, egy igazi *elszármozott* hamis képét mutatta, olyanét, aki egy már egészen másik világból tekint vissza nosztalgikusan gyermek- és ifjúkora helyszínére. Hazatér, mindenkiel parolázik, felelegeti a régi emlékeket, helyszíneket, tanárokat, a keverteket a Várközben – aztán buszra száll, és már repül is vissza valódi világába.

Ezt gondoltam. A személyes találkozások során aztán valami mégsem fért ebbe a magam kreálta sztereotípiába. Amikor Pista belépett a könyvtárba (azt hiszem, első útja a családi ház után mindig oda vezetett), azonnal izgalomba jött. Nem összefutott az emberekkel, hanem lázasan kereste az ott lévőket, falta a tekinteteket, gesztusokat, szavakat. Szenvedélyesen kutatott minden mondatot, tele volt kérdésekkel, szomjazta a hazai gondolatokat. Órákig tudott valakivel egy sarokba behúzóda csillogó szemmel eszmecséret folytatni, terveiről beszélni.

Itthon volt.

Tulajdonképpen csak a halála után ismertem meg Baka Pistát. Találkoztam vele, beszélgettünk is nagyobb társaságban, igazán találkozni vele mégis csak később, sajnálatosan később lehetett szerencsém. Egyik hazajövelekor megállított az utcán, emlékezett rám a könyvtárból: „Gyere, igyunk meg valahol egy pohár bort! Nem volna kedved beszélgetni egy kicsit?” Bort még lett volna kedvem inni, a beszélgetéstől viszont visszarettentem: kiderülhetne, mennyire nem ismerem a műveit, mennyire távol vagyok az irodalomnak attól a magasától-mélyiségétől, amelyben ő él – valamilyen ürüggyel kibújtam a meghívás alól.

Akkor találkoztunk utoljára.

Amikor a szegedi körzeti stúdió déli híradásából megtudtam, hogy meghalt, bementem akkor már volt munkahelyemre, a könyvtárba, és Gacsályi Jósikát, Pista barátját, irodalmának kiváló ismerőjét kerestem: segítsen egy Baka-emlékműsor összeállításában. Ő össze is rakott egy, a Szekszárdi misére épített, versekkel összekötött hetvenöt perces szöveget. Felolvasásra szánta, de számomra az első olvasás után világos volt: ennek a szövegnek meg kell mozdulnia.

Mert Baka egyszerre volt költő, író és drámaíró. Lírával átítatott prózai szövege olyan fegyvermezett, hogy abban még egy kötőszó sem kerülhet más helyre vagy cserélődhet másra, mint az írva van; a történet szereplői pedig olyan élesen megrajzoltak, összeütközésük olyan elemi erejű, hogy szinte kilépnek a szövegből. Nem voltam (s azóta sem lettem) kutató, sem más módon irodalmár, mezei Baka-olvasóként egyetlen feldolgozási lehetőséget láttam a szövegnek: életre kelteni. Baka Szevére pedig tökéletesen alkalmas volt erre. És tökéletesen alkalmas volt arra, hogy kibeszéljem a magam Séner János voltát, beteljesíthetetlen áhítozásomat a Liszt Ferenc-létre. A feldolgozás folyamata magamról rántott, a legpillanatot belezuhanam a Baka-irodalomba.

Teljesen gyakorlatlan előadóként vagy egy évig tanultam és próbáltam a darabot. Minden egyes probléma három másik kérdést vetett föl, minden mondatért külön meg kellett küzdeni, a bakai szigorúság nem engedett egy mozdulatnyi linkséget sem. Kőkemény év volt. De a szövegben életre kelő misztikum eredményezte, hogy néha a próbán ott ült Pista is. Ez persze lehetne regényes szépélges, lehetne metafora, de nem: éreztem, tudtam, hogy ott ül, néz, és a pillantásával korhol, kiigazít, biztat – és a vége felé néhányszor már bólintott is. Ez az élményem hívta elő, hogy az előadás kezdetén generálsötétben Baka maga szólal meg, és mondja a *Képeslap 1965-ből* című verset. Gyönyörűen. Nem lehetett máshogy játszani, csak ha ő maga is jelen volt. Csak akkor lehettem – s talán lehetett a néző is – Séner, Liszt, netán még Teréz is.

A *Misének*, s így Baka Pistának köszönhetem Szekszárdot. Azt a Szekszárdot, amely a városom s a városod még akkor is, ha az én eszmélésem azokra az évekre esik, amikor ő már elmenőben volt innen, a versben megszólított Mészöly pedig már réges-rég másutt járt. De ugyanazokat az utcákat, közöket, patakokat, szurdikokat járhattam, amelyeket ő, ugyanazok a különös alakok, rezgések, csendek, rejtelmek vetek körül, amelyek körülveszik itt az embert évszázadok, emberemlékezet óta. Ez az a „kis város – nagy falu”, ahogy Babits aposztrofálja, amelyből nem tudott (mert nem tudhatott) kinőni Séner, ahol tán a magyar vidékkel először találkozáva magyarsága tudatára ébredt *Liszt Ferenc* (nem szembesülve még annak roppant ellentmondásosságával), ahol uralkodhatott *Borgói Cézár*, ahol az ember szerelme lehetett *Margitba* – s ahol évszázadok óta él és él *Bakó András*.

Ezt a Szekszárdot köszönhetem Baka Pistának. Ő mesélte el nekem. És mindannyiunknak. És mi, akik itt élünk, abban a kegyelemben részeltettünk, hogy ismerhetjük azokat a zezugokat – legyenek találhatók bár utcákon, szőlősorok közt vagy az itt botorkáló lelkekben –, amelyek életre kelnek Baka „meséiben”, s amelyekről ámulva fedezhetjük fel, hogy mindig is éltek zsigereinkben. Mi vagyunk az eleve elveszett Séner, a Lisztért lelkesülő fátylós felvonulók, az órásműhelybe betérő félszeg fiú, és bizony a világ végén lábát leelőgató Hány János is mi leszünk előbb-utóbb. Mi tudjuk azt, ami talán sehol másutt nem kunszt: „...mit jelent az itt, Szekszárdon, hogy valaki lapról játssza Beethovent”.

Ahogy Baka történeteiben észrevétlenül, kettéválaszthatatlanul egybejárja a valóság és a fikció, úgy a mi valóságunkba is minduntalan belejárzanak a valóság, azok a mindenkor jelenünket, létünket értelmező magánmitológiák, amelyek egyikét földink, Baka Pista írta meg. Az egyiket – a legpontosabbat.

Persze, hogy elköltözött innen, s lett ismert költő Szegeden. A szülőváros akkor alkalmatlan volt arra (s tán még ma is az), hogy egy ilyen volumenű irodalom itt kibontakozhassék. Ahhoz neki Szeged kellett. Ilia Mihály. Az egyetem. A Kincskereső. A Tiszatáj. A filmklubok. Az út lehetősége Leningrádba. Az értő és inspiráló barátok, Géczy, Zalán, Petri Csathó és a többiek. A tanítványok. A szellemi pezsgés, amely nap, mint nap magadharta, ha kilépett az utcára, amelybe mélyen beleszippanthatott. Szeged kellett, hogy a huszadik század magyar irodalmának egyik meghatározó alkotója lehessen.

És kellett neki Szekszárd. Az otthon. Az újraalkotható valóság. Az újraalkotható mesék. Ahol igazán írhatott. Ahol az a csend fogadta, amely már nem visszahúzta, hanem békét teremtett körülötte. És benne is.

– Most még elmegyek Szegedre, de szünetre már itthon leszek – mondta Szekszárdon 1995 augusztusában, a Babits Mihály-díj átvelekor. És megtartotta a szavát.

Szekszárdon, a Rákóczi és a Széchenyi utca találkozásánál volt valaha egy órásműhely. Felületes szemlélőnek úgy tűnhet, mintha egy park látszása ott, kicsit hátrébb meg akárhá az egyetemi kar lenne. De mi tudjuk, hogy ott Koleszár Béla órásmester műhelye áll, benne ezer meg ezer óra ketyegésével, pengésével, s a kirakatában ott a vekker az idők végezetéig hajlongó néger mosónővel. A boltban pedig egy könyvtáros fiatalember néz értetlenül évtizedekkel korábbi pontos időt mutató kvarcórájára.

Talán huszonöt éve. Talán sokkal régebb óta. De most már örökre.